

ARTYKUŁY

WIOLETTA ZAWITKOWSKA

O konieczności intensyfikacji procesów digitalizacji materiałów archiwalnych i pożytkach z tego płynących na przykładzie zbioru dokumentów pergaminowych Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie

Digitalizacja jest w ostatnich latach bardzo modnym i często używanym pojęciem¹. I choć dosłownie określa tylko jeden z etapów prac, jakie są wykonywane w celu otrzymania zapisu cyfrowego danego obiektu (dokumentu, książki, gazety, dzieła sztuki itd.), w rzeczywistości jest rozumiane znacznie szerzej. Do tak szeroko pojętego procesu digitalizacji zalicza się:

- przygotowanie materiału do skanowania;
- właściwy proces digitalizacji (skanowanie, wykonywanie zdjęć aparatem cyfrowym lub zastosowanie metody hybrydowej polegającej na równoczesnym skanowaniu i wykonywaniu mikrofilmu²);

¹ Znaczenie słowa „digitalizacja” (z ang. *digital*, pośrednio z łac. *digitus* — „palec”) lub „dygitalizacja” (obie formy są poprawne, zob. *Wielki słownik wyrazów obcych (PWN)*. Red. M. Bańka. Warszawa 2003, s. 278) jest też oddawane za pomocą polskich wyrazów: „cyfryzacja”, „kwantyzacja”, „cyfrowanie”. O popularności tego terminu świadczy fakt, że dla zapytania „digitalizacja” w jednej, najpopularniejszej wyszukiwarce Google.pl znaleziono 140 tys. odpowiedzi. O digitalizacji zob. np.: D. Leśniewski: *Digitalizacja zasobów bibliotecznych*. Poznań 2002. Dostępne w Internecie: <http://www.wbc.poznan.pl/publication/225> [data dostępu: 10.12.2007]; A. Trembowiecki: *Digitalizacja zbiorów bibliotecznych. Teoria i praktyka*. Warszawa 2006; W. Daszewski: *Wybrane zagadnienia digitalizacji archiwaliów*. Dostępne w Internecie: <http://bbc.uw.edu.pl/Content/20/19.pdf> [data dostępu: 31.01.2010]. O organizacji pracowni digitalizacji zob. <http://www.digital-center.pl/> [data dostępu: 10.12.2007].

² Przechowywanie cyfrowe nie zostało jeszcze uznane za typowo archiwalne (zdania w tej kwestii są podzielone). Dotychczas ustalono normy dotyczące rygorów filmowania, obróbki

- obróbka plików (np. GIF, TIFF, JPG), ich kompresja, ewentualne zastosowanie OCR (optycznego rozpoznawania pisma)³;
- porządkowanie i indeksowanie (tworzenie baz danych i opisów plików);
- zapisywanie plików na nośnikach (dysk twardy, płyta CD, DVD czy ostatnio pendrive), przechowywanie (archiwizacja) i udostępnianie (offline: na stanowiskach komputerowych, online: w sieci Internet za pośrednictwem bibliotek i archiwów wirtualnych lub też w postaci tradycyjnych wydruków czy zdjęć).

Digitalizacja, chociaż — tak jak inne formy reprodukcji — jest czynnością wymagającą przeprowadzenia określonych zabiegów manualnych na oryginale, co stwarza zagrożenie dla jego bezpieczeństwa, stanowi pewnego rodzaju formę zabezpieczania, zwłaszcza najcenniejszych zbiorów archiwalnych czy bibliotecznych, i jest uznana za metodę służącą ich ochronie i zachowaniu. Przede wszystkim jednak dzięki formie zapisu (zapis cyfrowy) i możliwościom, jakie stwarza Internet, stała się podstawowym narzędziem służącym upowszechnianiu i udostępnianiu zbiorów, stanowiąc przy tym ważny czynnik promocji zabytków dziedzictwa kultury i nauki danego kraju oraz rozszerzając dotychczasowe możliwości badawcze.

Digitalizacja dotyczy wszystkich dziedzin nauki i sztuki, a przejawia się przede wszystkim w tworzeniu bibliotek czy, w mniejszym stopniu, archiwów cyfrowych⁴. Ma olbrzymie znaczenie również w pracy badawczej histo-

i przechowywania mikrofilmów, nie ma natomiast wytycznych i standardów odnoszących się do materiałów zapisanych w postaci cyfrowej. Według oficjalnych prognoz odpowiednio przechowywany mikrofilm może przetrwać 400 lat, tekst zapisany na nośnikach elektronicznych zaś trzeba będzie konwertować cyklicznie, przynajmniej co 10 lat. Obecnie, średnio co 5 lat, wprowadzana jest zmiana standardów zapisów, a co 10 lat zachodzi ewolucja formatów pliku. Mikrofilm zatem ze względu na minimalne koszty przechowywania i jego „długowieczność” jest powszechnie polecany do archiwizacji, natomiast tekst w pliku (po zeskanowaniu i zdefiniowaniu) — do jego bieżącego udostępniania. Zob. M. Butkiewicz: *Digitalizacja zbiorów w bibliotekach naukowych*. Lublin 2003. Dostępne w Internecie: www.bukul.lublin.pl/akademiamia/2003_05_05/digitalizacja_zbiorow_bibliotek.html [data dostępu: 31.01.2010].

³ W większości przypadków oprogramowanie OCR nie ma jednak zastosowania przy dokumentach archiwalnych, zwłaszcza tych najstarszych.

⁴ Z największych dotychczasowych polskich inicjatyw tego typu słynie Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa, zob. <http://www.wbc.poznan.pl> [data dostępu: 31.01.2010]. Wspomnieć jednak trzeba, że już od 1998 roku działa np. Akademska Biblioteka Cyfrowa Akademii Górniczo-Hutniczej, zob. <http://abc.agh.edu.pl/> [data dostępu: 31.01.2010]. Warto też przyrzyć się sposobowi gromadzenia i udostępniania zbiorów Polskiej Biblioteki Internetowej, zob. <http://www.pbi.edu.pl> [data dostępu: 31.01.2010]. W ostatnim czasie został również rozstrzygnięty konkurs na trzyletni program badawczy dotyczący utworzenia Elektronicznego Archiwum Zabytków Piśmiennictwa Polskiego — wygrało konsorcjum kierowane przez Bibliotekę Narodową (w skład wchodzi jeszcze: Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Instytut Badań Literackich PAN oraz Instytut Historii PAN). Zob. <http://historiaimedia.org/2007/11/28/elektroniczne-archiwum-zabytkow-pismienictwa-polskiego/> [data dostępu: 31.01.2010].

ryka, a w przypadku zbiorów specjalnych (np. średniowieczne dokumenty czy kodeksy) jej wartość jest nieoceniona. Historyka, zwłaszcza mediewistę, w jego badaniach do niedawna ograniczała mała dostępność danych wynikająca ze znacznego rozproszenia materiału archiwalnego, przechowywanego w niewielu ośrodkach, stanowiących zazwyczaj duże centra naukowe, np. Warszawa, Kraków, Wrocław. Nawet jeżeli badacz zajmował się tylko dziejami I Rzeczypospolitej, musiał jednocześnie korzystać z archiwaliów zagranicznych, np. we Lwowie, w Kijowie, Budapeszcie czy Rzymie. Ważna była zatem, szczególnie dla młodego naukowca, praca w ośrodku z odpowiednim zapleczem archiwalnym czy bibliotecznym, konieczne było także otrzymywanie stypendiów na kwerendy poza miejscem pracy, zwłaszcza zagraniczne. Dzięki procesowi digitalizacji i sieci Internet te uwarunkowania zaczęły mieć coraz mniejszy wpływ na wyniki badań i czas ich przeprowadzania⁵.

O znaczeniu tego procesu świadczy fakt, iż digitalizacja zasobów informacyjnych, dziedzictwa kulturowego i naukowego została uznana przez Komisję Europejską za jedno z priorytetowych jej działań. Ewolucja polityki europejskiej w dziedzinie digitalizacji rozpoczęła się po 2001 roku. Zasadnicze elementy tego przedsięwzięcia zostały określone w dokumencie z 30 września 2005 roku — „i2010: Biblioteki cyfrowe — Europejskie Społeczeństwo Informacyjne na rzecz wzrostu i zatrudnienia”, w którym Komisja Europejska wyodrębniła trzy główne obszary działania: digitalizację zbiorów analogowych w celu ich szerszego wykorzystania przez społeczeństwo informacyjne; konieczność udostępnienia zbiorów online będąca warunkiem wstępnym do maksymalizowania korzyści dla obywateli i firm; konserwację i przechowywanie cyfrowych zbiorów dla przyszłych pokoleń oraz w celu zabezpieczenia się przed ich utratą. W lutym 2006 roku powołano

Szczegółowe wykazy bibliotek i archiwów cyfrowych z całego świata oraz międzynarodowych projektów dotyczących digitalizacji znaleźć można m.in. na stronach internetowych: <http://ebib.oss.wroc.pl/linki/wirtua.php> [data dostępu: 31.01.2010]; http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Digital_libraries [data dostępu: 31.01.2010]; http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_digital_library_projects [data dostępu: 31.01.2010].

W miejscu tym należy wspomnieć o serwisie www.polska.pl, w którym umieszczono zakładkę poświęconą dziedzictwu narodowemu. Zawiera ona kolekcje dokumentów archiwalnych, muzealnych i bibliotecznych, m.in.: „Skarby archiwów polskich”, „Skarby doby piastowskiej z Archiwum Głównego Akt Dawnych”, „Miasta w dokumencie archiwalnym”. Szerzej zob.: <http://dziedzictwo.polska.pl/> [data dostępu: 31.01.2010]. Korzystanie z kolekcji ułatwione jest dzięki katalogom: chronologicznym, typologicznym i tematycznym, oraz indeksom: geograficznym i osobowym.

⁵ Warto jednocześnie podkreślić, że te najcenniejsze materiały udostępniane były dotychczas jedynie ludziom kultury lub nauki do prac badawczych, wydawniczych i ekspozycyjnych. Dzięki digitalizacji dostęp do nich ma także szersza grupa odbiorców, np. studenci (wykorzystanie materiałów na zajęciach w czasie ćwiczeń).

Grupę Wysokiej Rangi Ekspertów ds. Cyfrowych Bibliotek, która ma pełnić funkcję ciała doradczego Komisji Europejskiej w pracach nad tworzeniem Europejskiej Biblioteki Cyfrowej. 24 sierpnia 2006 roku opublikowano natomiast zalecenie Komisji Europejskiej w sprawie digitalizacji i udostępniania w Internecie dorobku kulturowego oraz w sprawie ochrony zasobów cyfrowych. Rok później (marzec 2007) działalność rozpoczęła Grupa Ekspertów Państw Członkowskich w dziedzinie Digitalizacji i Ochrony Zasobów Cyfrowych. Z kolei 26 września 2007 roku w Strasburgu przedstawiono „Sprawozdanie w sprawie i2010: W kierunku europejskiej biblioteki cyfrowej”⁶.

W ślad za tymi działaniami/decyzjami/ustaleniami idą możliwości wspierania inicjatyw środkami finansowymi pochodzącymi np. z programu „Kultura 2007—2013”, który powstał w grudniu 2006 roku w celu zapewnienia współfinansowania projektów współpracy służących poprawie transgranicznego obiegu dzieł i produktów kultury (m.in. dzięki digitalizacji i dostępowi online)⁷.

Podobne działania prowadzą również inne organizacje międzynarodowe, np. UNESCO. Wspomnieć należy chociażby o programie „Memory of the Word” („Pamięć Świata”)⁸. Organizacja ta przygotowała także specjalny serwis „Preservation and Access initiatives” przeznaczony dla naukowców, a związany z ochroną i udostępnianiem zdigitalizowanych zbiorów (archiwa, biblioteki, organizacje międzynarodowe)⁹.

Również pod patronatem UNESCO został uruchomiony z początkiem 2004 roku projekt „Parchment’s Digital Images Archive”, który zakładał zdi-

⁶ Zob. np.: <http://www.ukie.gov.pl/www/serce.nsf/CDocByLocation?OpenView&Count=-1&ExpandAll&RestrictToCategory=Obszary%20tematyczne>Spo~l~ecze~n~stwo%20informacyjne>Panorama>Programy%20i%20inicjatywy%20europejskie> [data dostępu: 31.01.2010]; <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A6—2007—0296&language=PL&mode=XML> [data dostępu: 31.01.2010].

⁷ Budżet tego programu wynosi 400 mln EUR. Zob. <http://www.kultura.gov.pl/?s=6&c=10&a=129> [data dostępu: 31.01.2010].

⁸ Program został utworzony w 1992 roku. Jego celem jest podejmowanie działań służących ratowaniu, zachowaniu i udostępnianiu w cyberprzestrzeni dziedzictwa kulturowego różnych społeczeństw. Zob. szerzej: <http://www.unesco.pl/komunikacja-i-informacja/pamiec-swiata.html> [data dostępu: 31.01.2010]; http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=1538&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [data dostępu: 28.01.2010]. O pracach polskiego Komitetu programu „Pamięć Świata” zob. <http://archiwa.gov.pl/?CIDA=81>. Podobne działania prowadzone były w sąsiednich krajach. Przykładowo na przełomie lat 1992/1993 w ramach tego programu w Pradze została wydana pierwsza pilotażowa płyta CD, zawierająca obrazy i opis XIII-wiecznego manuskryptu *Antiphonarium Sedlecense*. Zob. szerzej: http://www.bukul.lublin.pl/akademia/2003_11_10/biblioteka_narodowa_praga_digitalizacja.htm [data dostępu: 31.01.2010]. Informacje o wszystkich opracowanych w ten sposób obiektach w Czechach są dostępne w Internecie na stronie: <http://digit.nkp.cz> [data dostępu: 31.01.2010].

⁹ Zob. http://www.unesco.org/cgi-bin/webworld/portal_bib2/cgi/page.cgi?g=Preservation%2FProgrammes%2FInternational%2Findex.shtml;d=1 [data dostępu: 31.01.2010].

gitalizowanie i udostępnienie online części kolekcji pergaminów Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie¹⁰.

Zbiór dokumentów pergaminowych przechowywany w wileńskim Oddziale Rękopisów jest największym i najbardziej wartościowym dla trzech krajów bałtyckich — Litwy, Łotwy i Estonii. Obejmuje łącznie 1 412 pergaminów od XI do początków XX wieku. Na zbiór składają się zarówno dokumenty królewskie, książęce, nadania, bulle papieskie, traktaty międzynarodowe, jak i dyplomy osób prywatnych. Ich wartość dla badaczy, zwłaszcza z Polski, której historia przez wiele wieków złączona była z dziejami Litwy, jest ogromna. To tutaj znajdują się m.in. dokumenty Władysława Jagiełły i jego następców oraz dyplomy wystawiane przez urzędników królewskich rekrutujących się z polskiej szlachty. W skład kolekcji wchodzi też zbiór najstarszych przywilejów wielkich książąt: Witolda i Jagiełły. Zgromadzone materiały są niezbędne w badaniach nad historią polityczną i społeczno-gospodarczą terenów obecnej Litwy, Łotwy, Estonii, Białorusi, Rosji, Ukrainy i oczywiście Polski. Są niezwykle cenne przy odtwarzaniu ówczesnych stosunków dyplomatycznych z Niemcami, Austrią i papieżem. Sięgnąć po nie powinni również historycy Kościoła. Mogą być bardzo przydatne w badaniach paleograficznych, sfragistycznych, heraldycznych, genealogicznych, językoznawczych (toponomastyka), jak też w studiach z zakresu geografii czy chronologii historycznej, nie wspominając o archiwistyce.

Do niedawna zbiór ten wykorzystywany był przez wąskie grono badaczy przede wszystkim za pośrednictwem wydanego w 1980 roku przez Rimantasa Jasasa *Pergamentų katalogas*¹¹, zawierającego rejestry zgromadzonych w Litewskiej Akademii Nauk dokumentów. Prawie wszystkie zdigitalizowane archiwalia były również dostępne w starszych kodeksach dyplomatycznych¹². Bezpośredniej kwerendzie, koniecznej w przypadku badań paleograficznych

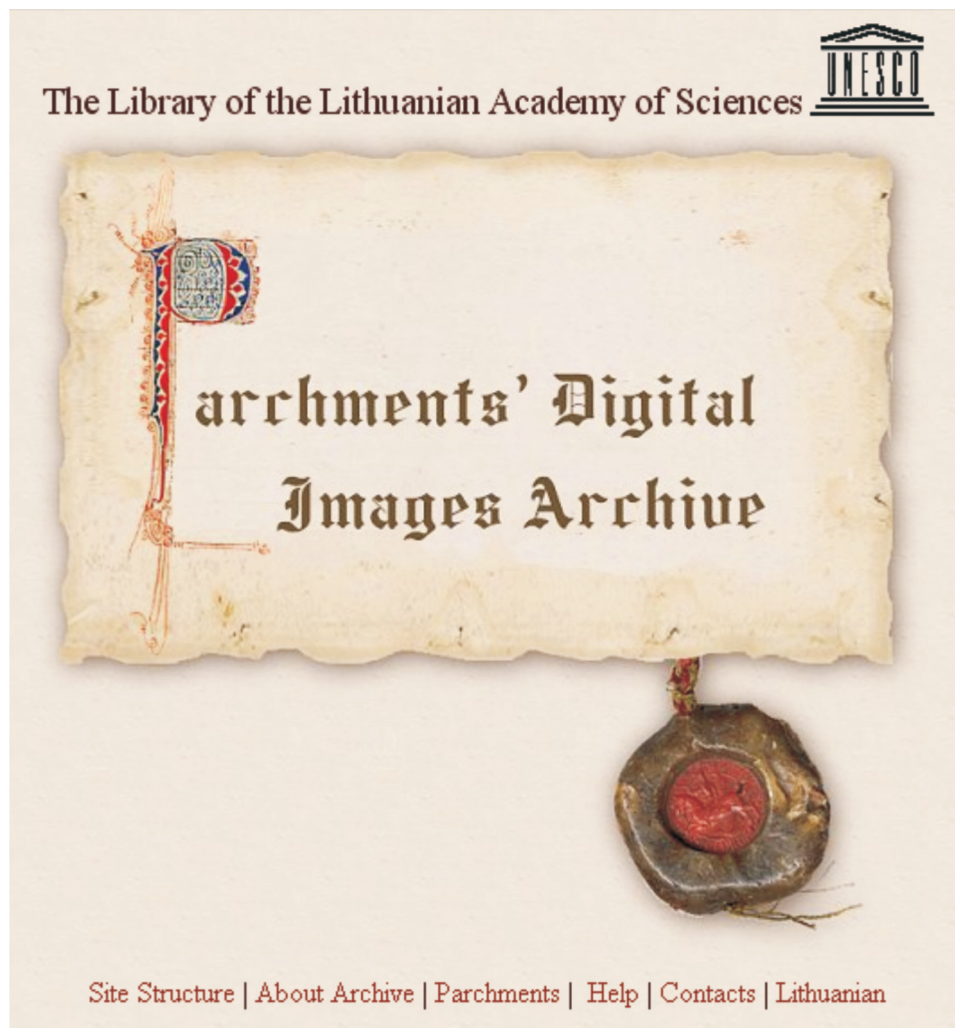
¹⁰ Zob. http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=17667&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [data dostępu: 31.01.2010]. Mimo że program ten został zrealizowany już ponad trzy lata temu, zdigitalizowany materiał — zapewne przede wszystkim z powodu braku informacji o jego powstaniu — nie był wykorzystywany przez historyków mediewistów. Jak zatem można zauważyć na tym konkretnym przykładzie, jednym z mankamentów postępującego intensywnie procesu digitalizacji jest brak szerszej informacji o zakończonych projektach i wynikających z nich korzyściach (możliwościach badawczych). Informacja o digitalizacji zbiorów „wileńskich” i ich dostępności w Internecie ukazała się — o ile mi wiadomo — jedynie w formie krótkiej notki na naukowym portalu archiwalnym Archnet. Zob.: <http://adacta.archiwa.net/index.php?Ing=pl>. Tekst opracowany przez Adama Banieckiego został wprowadzony przez redakcję 8 kwietnia 2004 roku. Do 26 marca 2008 roku miał on zaledwie 516 odsłon. Obecnie (31.01.2010) dostępny jest pod adresem: http://www.archiwista.info/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=78ltemid=14&limitstart=5.

¹¹ *Pergamentų katalogas*. Wyd. R. Jasas. Vilnius 1980.

¹² Zob. np. *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej (1387—1507)*. T. 1. Wyd. J. Fijałek, W. Semkowicz. Kraków 1948.

czy archiwistycznych, nie sprzyjały zarówno odległość (nawet po rozpadzie ZSRR), jak i bariera językowa. Przyznać przy tym należy, że nawet katalog Jasasa wykorzystywany był w Polsce wyjątkowo rzadko ze względu na ograniczony dostęp do tej pozycji w naszych bibliotekach¹³.

Obecnie po wpisaniu w przeglądarkę adresu: <http://www.mab.lt/parchments>, mamy dostęp do 121 najstarszych dyplomów, wydanych w przedziale od końca XII wieku (pierwszy dokument datowany jest a.1187 p.1193) do 1500 roku (ryc. 1). Jak zastrzegają twórcy tego archiwum cyfrowego, w sieci

Ryc. 1. Strona główna Parchment's Digital Images Archive (<http://www.mab.lt/parchments>)

¹³ Autorka artykułu na potrzeby badań własnych korzystała z egzemplarza znajdującego się w Bibliotece im. Wasyla Stefanyka (dawne Ossolineum) we Lwowie.

Internet nie są jednak zamieszczone wszystkie dokumenty z tego okresu, a jedynie te, które zachowały się w bardzo dobrym, dobrym lub zadowalającym stanie. Selektywny wybór archiwaliów powoduje, że przedstawiony materiał prezentuje się doskonale.

Do zapoznania się z zawartością strony internetowej zachęca przejrzysty i ciekawy projekt (układ) graficzny; co ważne — wyświetlany w dwóch wersjach językowych: narodowej (litewskiej) i angielskiej.

Przeszukiwanie najlepiej zacząć, jak w przypadku innych stron internetowych, od szczegółowego zapoznania się ze strukturą i zawartością prezentowanej bazy danych oraz z możliwościami wyszukiwania, jakie zaprogramowali jej twórcy. Szczególnie ważny jest przegląd zawartości okna: Help. Umieszczono tam dokładne informacje: jak szukać danego pergaminu, jak podglądać (powiększać) jego obraz, jak skonstruowany jest opis do każdego z dokumentów, z jakich pomocy (indeksów) możemy korzystać oraz na jakich warunkach możliwe jest kopiowanie i reprodukcje prezentowanych obrazów. Z zakładki tej dowiemy się również o dostępnych w literaturze przedmiotu wydaniach dokumentu lub jego regestach bądź też o reprodukcjach pieczęci (o ile zachowała się przy dokumencie). Umieszczono w niej także słownik litewsko-angielski.

W najważniejszym oknie (ryc. 2), zawierającym obrazy pergaminów, od razu możemy uzyskać dostęp do danego obiektu, jeśli znamy jego sygnaturę. Nie mając takiej informacji, możemy albo przeszukać po kolei całą bazę, która uszeregowana jest w porządku chronologicznym, albo też, co jest zdecydowanie mniej czasochłonne, skorzystać z proponowanych przez twórców strony pomocy. Do naszej dyspozycji przygotowane zostały proste w użyciu indeksy osób i miejscowości. Wszystkie dokumenty pogrupowane są również według pochodzenia (osoby wystawcy: np. królewskie, kościelne, osób prywatnych) i chronologii (wiek XII, XIII itd.)¹⁴.

Po wpisaniu danej sygnatury otrzymujemy dostęp do strony szukanego (jednego) dokumentu (ryc. 3). Każdy z nich prezentowany jest (osobno recto i verso) w formacie JPG, w rozdzielczości 75 dpi. Możliwe jest powiększenie zdjęcia, zarówno strony verso, jak i recto dokumentu. W przypadku zachowania się pieczęci jest ona również przedstawiona na osobnym zdjęciu — niestety — bez możliwości powiększenia. Jak informują twórcy omawianego archiwum cyfrowego, po uzyskaniu specjalnego zezwolenia możliwe jest korzystanie na miejscu (w Wilnie) z plików źródłowych o wysokiej jakości (w Internecie dostępny jest plik poddany kompresji).

¹⁴ Należy zwrócić w tym miejscu uwagę, że indeks chronologiczny wymaga poprawy: dokumenty z pierwszej połowy XV wieku są jednocześnie dostępne pod hasłem: dokumenty z pierwszej połowy XVI wieku. Brakuje natomiast w indeksie dokumentów z drugiej połowy XV stulecia, które w rzeczywistości są dostępne w kolekcji.

Ryc. 2. Możliwości wyszukiwania dokumentów w Parchment's Digital Images Archive (<http://www.mab.lt/parchments/index.html>)

Każdy z prezentowanych w formie obrazu cyfrowego dokumentów posiada opis, sporządzony, co należy podkreślić, według międzynarodowego standardu opisu materiałów archiwalnych ISAD(G). Na opis ten składają się następujące elementy:

- sygnatura;
- tytuł (skrótowy regest);
- miejsce i data wystawienia dokumentu;
- regest;
- informacje o formułach kancelaryjnych, napisach dorsalnych itp.;
- opis pieczęci;
- język dokumentu;
- dane fizyczne (wymiary karty, liczba wierszy, stan zachowania, data konserwacji itd.);
- opis inicjału i iluminacji dokumentu;
- informacja o dokumentach powiązanych;
- informacja o znakach właścicielskich (także sygnaturach): dawnych i obecnych;
- dane bibliograficzne w przypadku edycji dokumentu lub jego regestu (także w katalogach dokumentów). Dane bibliograficzne podane są za pomocą skrótów, których rozwiązywanie (wraz z dokładną informacją bibliograficzną) znajduje się w oknie: Help/Bibliography.

I choć cyfrowe archiwum wileńskich pergaminów mogło powstać dzięki finansowej pomocy UNESCO, baza danych dostępna w Internecie jest rezul-

tatem wspólnych wysiłków pracowników Oddziału Rękopisów Litewskiej Akademii Nauk oraz informatyków. Szefowie poszczególnych zespołów wymienieni są w oknie Contacts.

Ryc. 3. Przykładowy wygląd strony z dokumentem Władysława Jagiełły (F-380) znajdującym się w Parchment's Digital Images Archive (<http://www.mab.lt/parchments/index.html>)

Dzięki ich pracy, dzięki procesowi digitalizacji, a przede wszystkim dzięki sieci Internet, część jednej z najcenniejszych litewskich kolekcji źródeł historycznych — 121 najstarszych i najlepiej zachowanych pergaminowych dokumentów — stała się dostępna praktycznie dla każdego, o każdej porze i w każdym miejscu na świecie. Dobra jakość zdjęć, przejrzysty, dokładny opis, łatwość w wyszukiwaniu określonego dyplomu, prezentacja zgromadzonego materiału nie tylko w wersji litewskiej, lecz też w języku angielskim sprawiają, że strona internetowa: <http://www.mab.lt/parchments> z pew-

nością niebawem stanie się obowiązkową pozycją w wykazie źródeł prac historyków mediewistów. Pozostaje jedynie mieć nadzieję, że projekt będzie kontynuowany, co pozwoli na zdigitalizowanie wszystkich pergaminów zgromadzonych w Oddziale Rękopisów Litewskiej Akademii Nauk, a dotychczasowe wyniki prac staną się bodźcem do zainicjowania podobnych tego typu przedsięwzięć w Polsce¹⁵.

¹⁵ W przyspieszeniu digitalizacji zbiorów polskich powinno pomóc utworzenie otwartego, cyfrowego, centralnego, państwowego Narodowego Archiwum Cyfrowego (NAC). Powstało ono z przekształcenia Archiwum Dokumentacji Mechanicznej, gdzie trwają prace nad projektem Systemu Digitalizacji Archiwalnej (SeDAn). NAC będzie zarządzało całościowo procesem przechowywania, gromadzenia, opisu, udostępniania i długotrwałego przechowywania materiałów archiwalnych zapisanych, pierwotnie lub wtórnie, cyfrowo. Zajmie się także archiwizacją materiałów audiowizualnych i multimedialnych, informatyzacją archiwów państwowych oraz tworzeniem systemów informatycznych wspierających powszechny dostęp do materiałów archiwalnych. Ponieważ idea NAC zakłada swobodny dostęp do informacji publicznej, jego twórcy postanowili rozwijać także systemy informatyczne w oparciu o wolne oprogramowanie i otwarte standardy. Będzie to pierwszy w Polsce projekt *open-source* realizowany na taką skalę przez centralną instytucję publiczną. Wymaga to jednak opracowania wielu regulacji prawnych i powstania nowego zawodu: archiwista zasobów cyfrowych. Zob.: <http://www.nac.gov.pl> lub <http://www.archiwa.gov.pl/?CIDA=805> [data dostępu: 26.03.2008]. Być może wówczas zwiększy się także dostęp do informacji o zakończonych już projektach. Szybszemu rozwojowi procesu digitalizacji sprzyjać będzie z pewnością także sprawna realizacja „Programu digitalizacji dóbr kultury oraz gromadzenia, przechowywania i udostępniania obiektów cyfrowych w Polsce 2009—2020”, przedstawionego w Warszawie 30 października 2009 roku przez ministra kultury i dziedzictwa narodowego Bogdana Zdrojewskiego. Zob. http://www.nina.gov.pl/files/images/Program_digitalizacji_2009—2020.pdf. Intensyfikacji procesów digitalizacji sprzyjać też powinny działania podejmowane przez Narodowy Instytut Audiowizualny oraz możliwość uzyskania na ten cel znacznych środków finansowych. Zob. http://www.mk.gov.pl/po2010/zasoby_cyfrowe_p3.php#.

Tezy niniejszego artykułu zostały przedstawione w 2007 roku w Zielonej Górze na konferencji *Nauki pomocnicze historii oraz tzw. nauki wspomagające wobec wyzwań współczesnych technologii informacyjnych*.

Wioletta Zawitkowska

On necessity to intensify the processes of archived materials digitization and benefits from doing it exemplified by parchment documents collection of Lithuanian Academy of Science

Summary

The collection of parchment documents of the Manuscript Section at the Lithuanian Academy of Science is the biggest as well as the most valuable in the three Baltic States. In total,

it encompasses 1,412 parchments produced from 11th to early 20th century. Until recently it was used only by a narrow circle of researchers, most of all through volume one of *Diplomatic Codex of Vilnius Cathedral and Diocese* (edited by J. Fijałek and W. Semkowicz. Kraków 1948) and *Pergamentų katalogas* by R. Jasas published in 1980.

In the beginning of 2004 there was initiated — under the patronage of UNESCO — a Parchment's Digital Images Archive project that enables creating a digital archive including 121 of the oldest diplomas, produced from the end of 12th century (first document is dated back a. 1187 p. 1193) to 1500.

Basing on the example of the project and a database that was placed on the Internet thanks to it, in the article there has been shown the opportunities that are given to a historian, also a specialist of the Middle Ages, by archived materials digitization. There was also presented the layout and the construction of the Vilnius digital archive (<http://www.mab.lt/parchments/index.html>). Additionally, the selected examples helped in discussing searching capacities and using the displayed documents.

Wioletta Zawitkowska

Von der notwendigen Digitalisierung von Archivmaterialien und den damit verbundenen Nutzen am Beispiel der Sammlung von Pergamenturkunden der Litauer Akademie der Wissenschaften in Vilnius

Zusammenfassung

Die in der Manuskriptabteilung der Litauer Akademie der Wissenschaften aufbewahrte Sammlung von Pergamenturkunden ist die größte und wertvollste Sammlung in den drei baltischen Ländern. Sie umfasst insgesamt 1412 der in dem Zeitraum von dem 11.Jh. bis zum Anfang des 20.Jhs entstandenen Pergamente. Bis vor kurzem war diese Sammlung nur von einem engen Kreis der Forscher ausgenutzt und das dank der Lektüre des ersten Bandes des *Diplomatischen Gesetzbuches des Doms und der Diözese Vilnius* (hrsg. J. Fijałek und W. Semkowicz, Krakau 1948) und des im Jahre 1980 herausgegeben Werk *Pergament katalogas* von R. Jasas.

Anfang 2004 wurde unter dem Patronat von UNESCO ein Projekt „Parchement Digital Images Archive“ entwickelt, der die Entstehung von einem digitalen Archiv mit 121 ältesten, in dem Zeitraum vom Ende des 12.Jhs bis zum Jahr 1500 entstandenen Diplomen möglich machte.

Anhand des Projektes und der im Internet enthaltenen Datenbank zeigt die Verfasserin im vorliegenden Artikel, wie sich ein Historiker den digitalisierten Archivstoff zu Nutzen machen könnte. Sie schildert die Grafik und den Aufbau von der Webseite des Vilnius Digitalarchivs (<http://www.mab.lt/parchments/index.html>). An ausgewählten Beispielen bespricht sie die Möglichkeiten des Wiederauffindens und der Ausnutzung von den dort enthaltenen Urkunden.